

# Prefață

La începutul anilor 1950, Erich Fromm s-a aplecat tot mai mult asupra problemei legate de sănătatea mentală a omului care trăia în societatea industrială a acelor timpuri. Așa se face că el a acceptat o serie de invitații pentru a susține prelegeri și prezentări pe această temă. Pornind de la abordarea sa novatoare de tip sociopsihologic, el a prelungit metoda psihanalitică înspre o critică largită a patologiei specifice persoanei „normale”, integrate social. Astfel, el a putut să supună unei analize radicale acele tendințe ardente și larg răspândite care domină comportamentul în societate și care determină un anumit tablou al normalității. Acum, Fromm putea răspunde într-un mod novator și fructuos la întrebarea: Ce este benefic pentru sănătatea psihică și ce anume poate duce la boală?

Intenția lui Fromm a fost să pună în relație puternicele tendințe de la baza comportamentului individual cu necesitățile economice și sociale, așa încât trăsăturile comune ale societății să poată fi înțelese mai ales ca rezultat al procesului de conformare la un anumit context socioeconomic. Această metodă l-a ajutat să descopere, dintr-o perspectivă socială, „caracterul autoritar” în anii 1930, apoi „caracterul mercantil” în decada 1940, după care a urmat relevarea „caracterului necrofil” — la începutul anilor 1960.

Analiza mecanismelor curente de producție și a eforturilor psihice pentru conformarea socială (prin care omul se străduiește să facă față cerințelor din sistemul său economic) arată că ceea ce îl îmbolnăvește pe om sunt acele atitudini și tendințe mentale impuse la nivel social, acele trăsături de caracter determinate de sistemul socioeconomic. Ceea ce este benefic astăzi pentru funcționarea sistemului economic se dovedește a fi distructiv pentru sănătatea mentală a omului. Acele elemente care pot asigura succesul în această societate se arată a fi, la o observare mai atentă, total nepotrivite pentru echilibrul psihic. Așadar, trebuie acceptat faptul că normalitatea poate să fie expresia unor dezvoltări patologice subiacente.

Fromm examinează *patologia normalității* plecând de la identificarea efectelor patologice pe care economia de piață le are asupra oamenilor. În centrul acestei maladii a normalității se află incapacitatea crescândă a omului de a se raporta la realitate în mod voluntar și conștient. Fromm dezvoltă conceptul clinic de „alienare” și identifică fațetele și implicațiile sale diverse. Cea mai importantă implicație constă într-o nouă înțelegere a sănătății umane și psihice. Aceste concepții novatoare conduc înspre necesitatea programatică a unei științe umaniste despre om.

Volumul de față reunește o serie de contribuții aparent disparate. În Partea I, avem patru prelegeri din 1953, urmate de o prezentare din 1962 (Partea a II-a) — acestea sunt transcrieri ale unor înregistrări audio. Ele se referă la sănătatea psihică și la patologiiile prevalente ale normalității. Partea a III-a este despre nouă știință despre om, disciplină ce rezultă din patologia culturii contemporane. Este vorba despre un scurt articol programatic din 1957, prin care Fromm dorea să pună bazele Institutului

pentru Știința Omului. Această contribuție este urmată de o discuție referitoare la axioma ce susține că omul este leneș prin natura sa (Partea a IV-a). Acest text datează din perioada 1973–1974 și ilustrează modul în care Fromm încearcă să reliefeze patologia normalității, așa cum se profilează în domeniul cercetării științifice. Mai întâi, el abordează problema dintr-o perspectivă interdisciplinară, urmărind descoperirile empirice din varii discipline, după care judecă relevanța lor printr-o critică a ideologiei din spatele ideilor despre om consacrate în aceste domenii științifice. Mai apoi Fromm face legături între aceste descoperiri și propriile sale idei privitoare la sănătatea psihică, pe baza unei concepții umaniste despre om.

Cele patru prelegeri despre „Patologia normalității la omul modern”, publicate aici pentru prima oară, au fost susținute de către Fromm pe 26 și 28 ianuarie și mai apoi pe 2 și 4 februarie la New School for Social Research din New York. Fromm a susținut prelegeri și seminare în cadrul acestei instituții începând din 1941. În acest interval de aproape două decenii, el a abordat teme diverse care reflectau interesele sale cu privire la diferitele probleme ale acelor vremuri. Din 1950, Fromm a locuit în Ciudad de México. Stând acolo, el a beneficiat de o distanță culturală suficientă pentru a putea privi cu un ochi critic înspre societatea industrială nord-americană. La finele prezentării „Contribuția științelor sociale la sănătatea mentală” (susținută de Fromm pe 11 decembrie 1951 la cel de-al Patrulea Congres de Sănătate Mentală din Mexic), în care el vorbește pentru prima oară despre interesul său pentru legătura dintre societate și psihic în termeni de *sănătate mentală*, Fromm descrie Mexicul ca pe o țară modernă „în care vechea cultură tradițională este încă vie — o cultură în care oamenii își permit să fie «leneși», pentru

că ei sunt în stare să se bucure de viață; o cultură în care tâmplarul se mai poate bucura pentru că i-a ieșit un scaun bun în loc să se gândească la cum să-l făurească mai repede și mai ieftin, și în care omul de la țară mai preferă încă să se bucure de timpul său liber în loc să se gândească la cum ar putea să câștige mai mulți bani” (E. Fromm, 1952a, p. 42).

Cele patru prelegeri de la New School ținute în 1953 erau anunțate în programul de cursuri sub titlul: „Sănătatea mentală în lumea modernă”. Ele se leagă de analiza lui Fromm asupra „orientării mercantile” din cartea *Omul pentru sine*, publicată în 1947, dar prezintă, dintr-o perspectivă largită, dinamicile psihice care stau la baza procesului de alienare în economia de piață. Faptul că noi nu mai percepem ca fiind anormale devalorizarea și vidarea lăuntrice ale subiectului uman (și nici dependența lui de organizarea pieței) constituie, pentru Fromm, un semn clar pentru ceea ce el va numi în 1955 „patologia normalității”.

Prezentarea care constituie capitolul al doilea al acestei cărți, „Pentru a înțelege sănătatea mentală”, este publicată, și ea, în premieră, bazându-se pe o prelegere susținută de Fromm pe 1 decembrie 1962 în localitatea mexicană Cuernavaca, în cadrul Seminarului Latino-American dedicat Sănătății Mentale. Evenimentul a avut loc sub egida Organizației Pan-Americane pentru Sănătate, o ramură locală a Organizației Mondiale a Sănătății. Înregistrarea audio a prelegerii a fost transcrisă și revăzută de către Fromm, dar nu a fost niciodată publicată. Această prezentare este importantă din mai multe motive. O dată, este primul loc în care întâlnim conceptul lui Fromm de „necrofilie”. (Fromm nu va scrie despre acest subiect decât doi ani mai târziu în cartea *Sufletul omului*, 1964a/2017.) Un alt element inedit: Fromm vorbește în această prezentare pentru prima

dată despre narcisism, ca patologie psihică definitorie pentru societatea de azi. În fine, la fel ca în prelegerile din 1953, Fromm se referă la alienare ca la un fenomen care merită toată atenția din perspectiva psihologiei clinice.

Totuși, există o diferență evidentă între această prezentare din 1962 și prelegerile din 1953. Dacă în cazul prelegerilor, Fromm are încă o atitudine fundamental favorabilă față de economia de piață și are încredere că aspectele ei patologice pot fi depășite, peste un deceniu el se arată mult mai sceptic, ținând cont și de sporirea la nivel social a narcisismului și necrofiliei. Acest scepticism devine și mai puternic în anii următori, așa încât Fromm vorbește în 1970 despre o „criză a societății contemporane” care este „unică în istoria omenirii”, pentru că este o „criză a vieții înseși” (E. Fromm, 1970g, p. 159).

Fromm era convins că viitorul nostru depinde în mod hotărâtor de felul în care conștientizarea actualei crize îi va determina pe cei mai capabili indivizi să se dedice unei noi științe despre om, care să repună ființa umană în centrul intereselor noastre. Doar prin astfel de eforturi susținute, vor putea fi depășite patologiile societății moderne. Felul în care Fromm înțelege această știință a omului se vede cel mai clar și mai concret în succintul text programatic intitulat „Institutul pentru Știința Omului”, care este publicat în 1957. La sugestia editoarei Ruth Nanda Anshen, Fromm s-a gândit pentru o vreme cu cea mai mare seriozitate la ideea fondării unui astfel de Institut, care să se dedice idealului științific umanist. Faptul că el nu a reușit nicicând să înființeze acest Institut nu scade cu nimic din meritele viziunii sale umaniste asupra științei despre om (a se vedea Partea a III-a).

Ultima parte a acestei cărți o reprezintă eseul „Este omul leneș de la natură?”. Părți din manuscrisul pentru acest eseu

s-au născut în contextul scrierii cărții *Anatomia distructivității umane* (1973a/2015). Eseul a fost conceput de-a lungul anului 1974 și era menit să constituie o primă parte dintr-o carte, al cărei titlu provizoriu era „A fi sau a avea” (potrivit unei scrisori de la sfârșitul lui octombrie 1973). În cele din urmă, acest eseu nu a mai fost inclus în volumul intitulat *A avea sau a fi?* (1976a/2013), și aceasta pentru că subiectul eseului se situa mult prea departe de temele propuse în noua carte. La fel cum s-a întâmplat cu „Pași către ființă”, un alt capitol care n-a fost inclus în *A avea sau a fi?*, și care a apărut abia 15 ani mai târziu în volumul postum *Arta de a fi* (1989a/2012), tot astfel și capitolul „Este omul leneș de la natură?” va vedea lumina tiparului abia odată cu volumul de față.

Analizată cu mai multă atenție, întrebarea dacă omul este leneș prin natura lui se dovedește a fi o problemă-cheie pentru gândirea lui Fromm. În cea de-a treia prelegere din 1953, Fromm arată că o raportare iubitoare și rațională la realitate nu este unicul criteriu pentru sănătatea psihică, ci reprezintă o sursă psihică și energetică autonomă care totuși poate secătui din cauza funcției alienante a economiei de piață. „Patologia normalității” ar trebui să fie înțeleasă ca o incapacitate tot mai mare a oamenilor de a se raporta activ la realitate, conform propriei lor voințe. Iar aici dăm exact peste problema noastră: dacă omul este leneș și pasiv prin natura sa. Trebuie să fim tentați de niște atracții externe, ca să intrăm într-o relație activă cu realitatea? Sau există niște tendințe înnăscute către a fi activi și a ne raporta la realitate? Fromm trece prin diverse discipline științifice, mai ales prin neurofiziologie, pentru a găsi dovezi că, în principiu, omul are o capacitate înnăscută pentru un comportament autonom și pentru creșterea psihică. Astfel, sănătatea mentală devine expresia

directă a acestui interes activ pentru realitate (înrădăcinat în interiorul nostru), în vreme ce ipotezele științifice contrare nu fac decât să susțină „patologia normalității”.

Cu excepția secțiunii dedicate „Științei umaniste despre om”, împărțirea pe subcapitole și intertitlurile aparțin îngrijitorului ediției. În plus, completările redacționale sau pasajele omise din citate sunt indicate cu trei puncte între paranteze drepte sau rotunde.

Tübingen, iulie 2010  
Rainer Funk